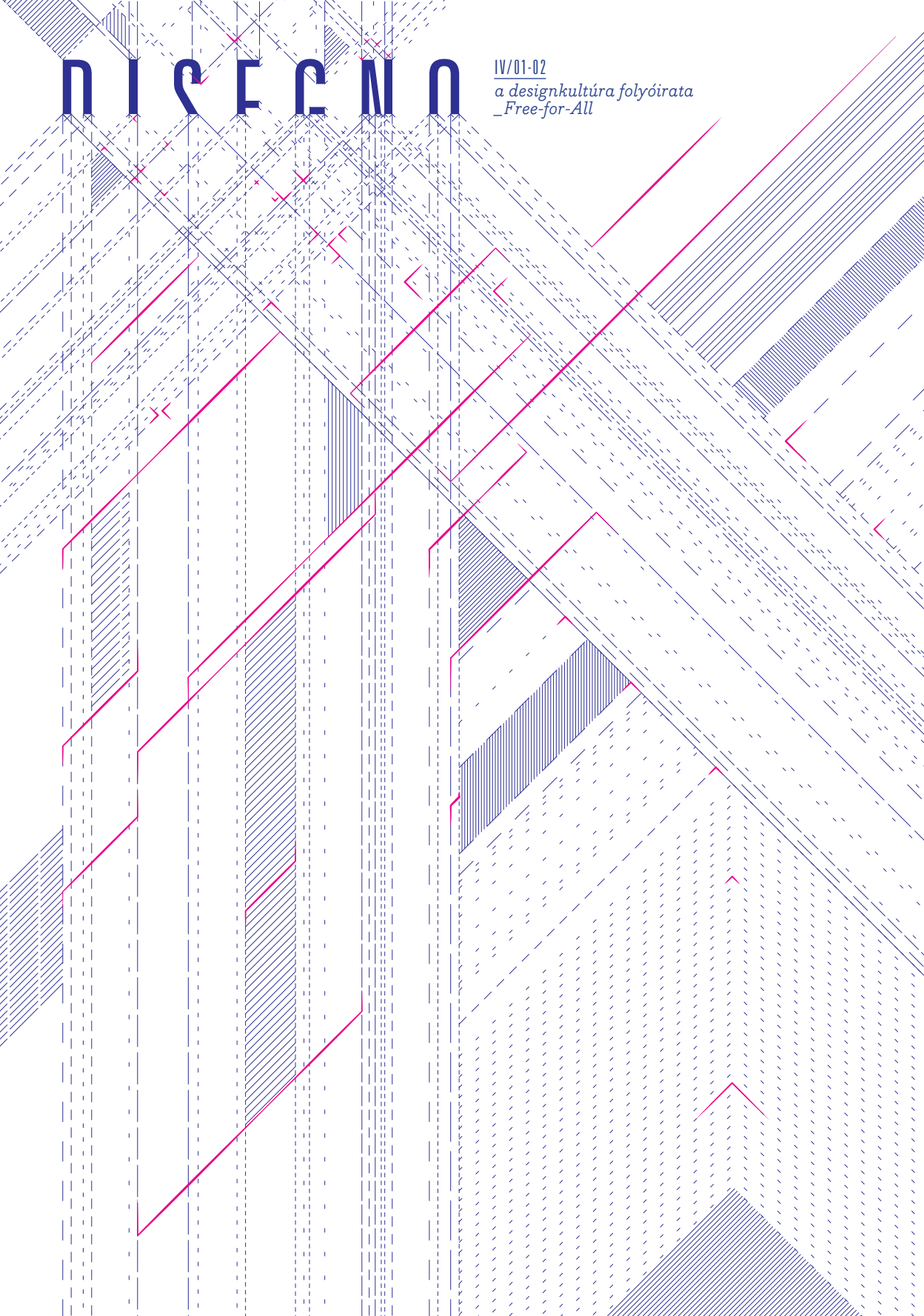

DISZCNO

IV/01-02

a designkultúra folyóirata
_Free-for-All

Disegno

A DESIGNKULTÚRA FOLYÓIRATA / JOURNAL OF DESIGN CULTURE

Szaklektorált, szabad hozzáférésű tudományos folyóirat. Kereskedelmi forgalomba nem hozható.
Double-blind peer-reviewed, open access scholarly journal. Not for commercial use.

A szerkesztőbizottság tagjai / Editorial Board

Victor Margolin, Professor Emeritus, University of Illinois
Jessica Hemmings, Professor of Crafts; Vice-Prefekt of Research, HDK, University of Gothenburg

Szerkesztők / Editors: Gyenge Zsolt, Horváth Olivér, Szentpéteri Márton

Alapító szerkesztő / Founding Editor: Fiáth Heni

Arculat / Design: Skrapits Borka (layout, borító / cover), Balázs Ildikó (tördelés / typesetting)

Lektor / Hungarian Reader: Bárdkai Júlia

Céltűzések / Aims and Scope

A Disegno alapító szerkesztőinek célja, hogy egy, a kreatív szakmai és tudományos világban meghatározó szerepet betöltő, szemeszterenként megjelenő, lektorált (ti. double-blind peer review) szabad folyóiratot (ti. free journal) hozzon létre a designkultúra nemzetközi rangú képviselőit és kritikai természetű analizisére. A designkultúra fogalmát tágra értjük: célunk a tervezett környezet, s a vele kapcsolatos praxisok és diskurzusok világának együttes vizsgálata. Ez a szemlélet túllép a művészet, a vizuális kultúra és a design világának megkülönböztetésén, s a kreativitáshoz kötődő témák összességére iránt fogékony. Poszt-diszciplináris szellemi vállalkozásunk a designkultúra minden potenciális szereplőjétől – gyakorló alkotóktól, teoretikusoktól, kritikusoktól, menedzserektől és oktatóktól – vár kritikai természetű tanulmányokat, esszékét és recenziókat. Amellett, hogy ily módon vitafórumot biztosítunk a designkultúrával törődő szerzők számára, különleges célunk, hogy a designkultúráról folyó beszéd létjogosultságát erősítsük a hazai tudományosságban, s így a témával kapcsolatos téves előítéletek és igen gyakran félrevezető beidegződések kritikáját nyújtsuk olvasóink számára.

Projektmenedzser / Project Manager: Wunderlich Péter

Kapcsolat / Contact

Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Elméleti Intézet, 1121 Budapest, Zugligeti út 9-25.

Szerkesztőség / Editorial Office: disegno@mome.hu

A Disegno ingyenesen elérhető online / Disegno is freely accessible online:

disegno.mome.hu

Felélős kiadó / Published by: Fülöp József

Kiadó / Publisher: Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, 1121 Budapest, Zugligeti út 9-25.

Nyomda / Printed by: Prime Rate Kft.

ISSN: 2064-7778

copyright©text and design 2019 Moholy-Nagy Művészeti Egyetem

Tartalom

szerkesztői előszó

006 *Vagy valami, vagy meggy valahová*

tanulmány

022 *Veres Bálint: Taktilis taktikák a kortárs kiállítási gyakorlatban*

038 *Lakner Antal: Utazás az ulmi hokedli körül. A HfG Ulm tárgyilagos tárgyai*

058 *Schneider Ákos: A futószalag gyermekei. A kiborg problematikája az emberközpontú design tükrében*

072 *Klaus Krippendorff: Designkutatás: oximoron?*

esszé

088 *Jessica Hemmings: Valós testi munka, materiális megértés és a szövő kéz bölcsessége*

096 *Hannah Carlson: Közöséges dolgok. James Fenimore Cooper mindent látó keszkenője*

110 *Tamás Dénes: Városdesign és identitás: a posztszocialista városok példája*

122 *Körösvölgyi Zoltán: Design Religion. A törődő design már művészet?*

134 *Tony Fry: Design a design után*

műhely

142 *Kovács Péter: Adalékok a hazai designkultúra-tudomány alakulástörténetéhez*

recenzió

150 *Szabó-Reznek Eszter: A szocializmus muzealizált tárgyai Bukarestben. A Román Giccs Múzeuma*

160 *Mészáros Zsolt: Divatgyakorlatok: a Modes pratiques első két számáról*

172 **szerzőinkről**

DESIGN A DESIGN UTÁN¹

Tony Fry

Körösvölgyi Zoltán fordítása

Az alábbi szöveg részben a *Design Philosophy Papers* oldalain megjelent, részben az azon túli írásaim szelektív újragondolása, felülvizsgálata és kiegészítése alapján jött létre.

A design, nem vitatva a gazdasági életben betöltött szerepét, összességében sohasem volt ennyire erőtlén a proaktív változás eszközeként, mint most – épp, amikor oly nagy erővel kéne hozzájárulnia e változáshoz.

E tényt egyre szélesebb körben elismerik – de sajnos jellemzően nem a professzionális designközösségben, amely – szemben a fenti megfogalmazással – továbbra is szégyentelenül kiszolgálja a mértéktelen konzumerizmus piacát, elegáns és fenntarthatatlan tárgyakat állít elő, kizárólag a stílust éltető termékeket díjazza és fotogén épületeket tervez. Mindeközben a tudományos designkutatás továbbra is a múlt fáradt szövegeit ontja magából, amelyek a kutatókat belterjessége ösztönzik – hogy csupán saját körükben beszélgessenek, ne szembesüljenek azzal, ahogyan a design jelen van a világban, és ne gondoljanak a designra politikai kérdésként. Elismerem, vannak haladó szelleműek néhányan, akik átlépnek a diszciplinák határain, hogy életre hívják a posztinstrumentális designpraxist, de ők kevesen vannak és szétszóratva; szélmalomharcot vívnak az intézmények ellen, és ennek rendre megfizetik az árát.

Szerencsére a designt nem teljesen a designbranch határozza meg. A design, a tervezés és a megtervezettség máshonnan is kap figyelmet. Ha nem is tömegestül, de a filozófusok, antropológusok, irodalomteoretikusok, szociológusok, pszichológusok és mások teret nyitnak az alternatív elgondolásoknak, episztemológiai kutatásoknak és szituatív elemzéseknek. A *Design Philosophy Papers* joggal állíthatja, hogy hozzájárult e nyitáshoz. Természetesen zajlik egy másik nagy játszma is: a designt erodálja a programozás. Mert mi is a különbség egy designnal foglalkozó programozó és egy programozással foglalkozó designer között? A válasz: semmi.

Létezik persze jelentősen eltérő felfogás is az imént elmondottakról. Az elmúlt évtizedekben jó néhány design- és építészeti iskolát felkeresve tisztán látszik, hogy a jó és a legjobb diákok közül sokan, egyes diszciplinákban majdnem mindannyian úgy érkeznek el a képzés végéhez, hogy megvetően tekintenek megszerzett diplomájukra. Tudják, hogy a múltra oktatták őket, nem pedig a jövőre. A legjobbak és legokosabbak ezért inkább saját magukat képezik. De mi is a jó designoktatás? Nos, sokkal több mint annak megtanítása, miként kell

¹ Az írás eredeti megjelenése: Tony Fry. 2017. „Design after design.” *Design Philosophy Papers*, 15:2 99–102, <https://doi.org/10.1080/14487136.2017.1392093>. Tony Fry designteoretikus, számos könyv, pl. *Design as Politics (2011)* szerzője, a The Studio at the Edge of the World designközösség alapítója; a University of Tasmania Creative Change Institute, a kolumbiai Universidad de Ibagué és a hongkongi Hong Kong Polytechnic University School of Design óraadója.

tervezni, miként kell az ügyfeleket megszerezni és elégedetté tenni. A lényeg, hogy véget nem érő tanulásként megtanuljuk, mi is az a design, és hogyan működik: hogy felfedezzük, a világ, amelyben élünk (a kulturális pluriverzum + bioszféra + antropocén) olyan komplexitás, amely meghaladja az értelmünket. Mindazonáltal küzdenünk kell, hogy a maga teljességében megértsük a design szerepét a fenntarthatatlanság állapotához vezető problémahalmazban, és képesek legyünk kritikusán szemlélni azokat a téves praxisokat, amelyeket „fenntartható megoldásoknak” neveznek.

Ha csokorba szedjük „a világ” összes környezeti-klimatikus, geopolitikai, politikai-társadalmi, konfliktuális, méltánytalan, nem fenntartható, jövőtelenítő problémáját, majd a designt azok elé helyezzük, akkor világossá válik, miért tűnik a design kevésbé fontosnak. De éppen ez a helyzet indokolja, hogy sokkal fontosabbá *kell tenni*. A kérdés csupán az: hogyan és ki által?

Ha e kérdésre születik válasz, az nem érkezik azonnal, egyetlen személytől vagy jelentős idő és energia ráfordítása nélkül. Fel kell ismernünk, hogy: (i) az idealista válasz nem válasz; (ii) a pragmatikus / gyakorlatias válasz nem válasz; (iii) akármilyen is a válasz, az csak alaposan tesztelt elemek egymásra rétegzéséből eredhet. Ennek fényében, valamint annak érdekében, hogy példát mutassak a fenti nézetek által el nem lehetetlenített, attól el nem szakadt gondolkodásra, az alábbiakat javaslom megfontolásra, átgondolásra, megvitatásra, akár virális kezek között is – különösen diákok körében.

VÁGJUNK BELE!

Ahhoz, hogy fajunk jövőteli jövőhöz jusson, egy csomó egymással összefüggő kihívással kell szembenéznünk, felismerve, hogy vannak problémák, amelyek megoldhatók, vannak, amelyekhez alkalmazkodhatunk, és vannak olyanok is, amelyekkel esélyünk sincs megbirkózni. E helyzet alapján három dolgot kell kimondanunk. Elsőként, hogy az előttünk lévő problémák közti distinkciók tisztázatlanok. Másodsorban, hogy azok a problémák, amelyek megoldhatók, nem oldhatók meg egyszerűen, gyakorlati eszközök által. Ahhoz, hogy megoldjuk a megoldhatót és alkalmazkodjunk ahhoz, amihez alkalmazkodhatunk, arra van szükség, hogy megmássunk egy olyan képzeletbeli hegyet, amit korábban még soha. Az előttünk álló egyenlet így néz ki:

a problémák összessége

---

a visszafordíthatatlan kritikus helyzet jövőbeli pillanata

– és bár a válasz nem kiszámítható, biztosak lehetünk benne, hogy az – fajunk bármilyen mércével mért idejéig – rémisztő lesz. Itt meg kell jegyeznünk, az evolúciós biológiával foglalkozók bejelentették, hogy a hatodik planetáris kihalás eseménye már folyamatban van (köszönhetően a biodiverzitásra gyakorolt negatív hatásunknak), és ez csak egy

a problémáink közül. Ha szokás szerint most is csak pár jelképes gesztus teszünk a fenntarthatóság érdekében, az – őszintén szólva – kollektív ostobaságunk jele. Mindegy, milyen kemény vagy fájdalmas, a jelentős affirmatív változás folyamata szükségszerű. És ez nem az „én” hangom, hanem a földkerekség legkülönbébb természettudósainak és teoretikusainak visszhangja. Nyilvánvaló, hogy a designpraxisok öszszessége, úgy, ahogyan az lehetséges lenne, jelentős mértékben hozzájárulhatna a változás vezetéséhez és a változás eszközeinek biztosításához. A kérdés: hogyan?

A TERVEZŐ SZUBJEKTUM ÉS A TERVEZETT SZUBJEKTUM

A designernek önmagát mindkettőként kell látnia – azaz úgy is mondhatnánk, az ember önmagát tervezi ahhoz, hogy megtervezze azt, amit megtervezni szükségesnek lát. Az, hogy a design működjön az ember saját maga számára, a designer számára nyilvánvaló teendőnek látszik. Akkor miért nem történik meg? A kulcsszó: a habitus. Ha a fogalom nem ismerős, érdemes utánanézni. (Bourdieu habitusáról beszélek, nem a *Habitus* designmagazintról.)

A designt saját magunkra vonatkoztatni önorientációt jelent, amely által idővel a saját tárgyunkká válunk. Több mint ambíció, terv vagy program: olyan projektté válunk, amelynek van egy projektje, olyan teremtménnyé, amely teremt. Az önfegyelem olyan dolog, amit létre kell hoznunk és művelnünk kell, az intuíciót a tanulásnak alávetve, vezérfonalunkat függőségünk világának szükségleteiből véve, szituált találkozások által. Ehhez fogadókész fül és elme szükséges. Ez pedig – végső soron – ontológiai orientációnkról szól, továbbá arról, milyen a szituált-ságunk: rögzített vagy fluid. Fogalmilag / elméletileg négy ontológiával állunk szemben (változtathatunk még rajtuk, hozzájuk adhatunk még, de a számuk szerintem nem kevesebb mint négy).

- Dzsankik: Azok az építészek és designerek, akik rákattantak a fősodorban alkotásra. Horizontjukat rögzíti határtalan ambíciójuk, a megtervezett tárgyak fetiszizálása, a piaci siker és a kritikátlan kulturális elismerés. Egyesek közülük sikeres cinikusokká válnak, de a legtöbbjük sorsa a cinikus bukás.

- Politikai romantikusok: Olyanok, mint a dzsankik, de feltalálják hozzá az önbecsapás világát: elhiszik a saját magukról, a tervezésről és a tervezett dolgokról alkotott fantáziáikat, és hogy képesek változtatni a dolgokon.

- Liberális reformerek: Kritikusak a designnal, a piaccal és a kettő viszonyával, de úgy hiszik, reformerségük valódi változást tud elérni. Vezérelvük, a „fenntarthatóság” többnyire (de akár úgy is érvelhetnénk, teljesen) sikertelenül áll szemben a fenntarthatatlan mértékével és mélységével. Ennek következtében a fenntarthatóság nevében meghozott rengeteg tettük fenntartja a fenntarthatatlant. Végeredményben a liberális reform a politikai romanticizmus gyengített változatává válik.

• Benniferes outsiders: Miközben a hegemonikus technokapitalizmussal szemben nem lehetséges a kívülállás, addig a benniferes outsiders az elidegenedés és a kreatív rákérdezés elfogadott pozíciójában tevékenykednek. Nostalgia nélkül tekintenek a múltra mint forrásra, saját gazdasági érdekükön túl cselekszenek, és egyre növekvő mértékben vállalnak kockázatot. Diszpozíciójuk affirmatív, ambíciójuk az ellenkarrier, az új meglátása és a hatékonyság.

DESIGNOKTATÁS: A VÁLTOZÁS KULCSA

A jelenlegi designoktatás, annak minden megtestesülési formájában nem más, mint csendes katasztrófaövezet (a felsőoktatás szélesebb körű katasztrófáján belül), amely jellemzően arra épül, hogy a végzősöket besorolja a munkaerőpiacra. Az oktatás alárendelt formája ez, amelyet a „miként” gyakorlatiassága határoz meg. Kétféle mérőszám uralja: a kurzus / program indukció (hány fenék ül a székeken, ami közvetlenül vagy közvetetten befolyásolja az intézményi bevételt – és ami zuhanó sztenderdekhez és elhülyüléshez vezet), és az elhelyezkedett végzetek száma (ami a gyakorlatiasság és az iparági igények kiszolgálásának további növekedését eredményezi). Van pár intelligens, értő és gyakran életunt oktató, ellenben sok a megalkuvó, leginkább sodródó és a megfelelés kultúrájához igazodó. A jövő nagyobb léptékű szükségletei majdnem teljes mértékben szem elől vesztek.

E katasztrófára válaszként más irány szükséges, a világ kortárs igényeinek felismerésére alapozva. Valahogy így:

1. Visszahúzóerő/visszacsábítás (*ref[er]traction*): Az első lépés az intézmények méretének csökkentése: kevesebb diák, de sokkal nagyobb meritésből, magasabb kritériumokkal. A növekedés a diákok és az oktatók által nyújtott minőség alapján következhet be.

2. Új tanterv a következők alapján: (i) a folyamat (a tárgyhoz képest elsőbbséget élvező folyamat) mint szocio-politikailag elkötelezett folyamat (nem csak mint designfolyamat); és (ii) az átformálás (*remaking*) (elsőbbsége az újdonsághoz képest). Az ilyen tanterv lehetne folyamatos az évfolyamokra tagolt helyett, és magába foglalhatná például a következőket:

• Retrofitting és metrofitting: A „mi van”-ra irányuló, áthangoló / újragondoló designpraxis (a létező designdiszciplínák áttörése és nyitás mások felé, azaz sokszínű tanuló- és kutatócsapat létrehozása).

• Szituált problémakutatás (*situated problem research placement*): Egy probléma megragadása; azzal együtt élve/dolgozva – ez lehet valaminek az átalakítása vagy valami újnak a megalkotása.

• Interkulturális olvasottság és a design filozófiája: Annak érdekében, hogy a végzetek képesek legyenek a különböző kozmológiákat, létezési módokat és a fajok jövőit megérteni.

• Design aktor-vezetők (*actor-leaders*) a szolgáltatók helyett: Nem csak a projektalkotáson keresztüli vezetésre kell fókuszálni, hanem arra is, hogyan hozható létre az ellendesign-praxis gazdasága.

• Projektközpontúság az egész megközelítésben. Egyes projektek csoportban, mások meghívásos kiválasztás útján. Olyan témákkal, mint az „időbeli design” (a jövőből visszafelé tervezés), a „dekolonialitás” (design a kolonializmus globális árnyékában, amibe beletartozik maga a design is), a designfikció ereje (a designcselekvés „megírása”), a design és a válságkörülmények (mint például az „elmék és testek felkavarása”), az intézményi tervezésű transzformáció (pl. börtönök), valamint a fajtranszformáció (az emberi faj visszacsinálása / újracsinálása).

• Ellenkurzusoknak biztosított tér és támogatás: A diákok bátorítása, hogy megteremtsék saját tanulási környezetüket az affirmatív változás étoszán belül. Ezenfelül az intézmény biztosítaná azokat a „tudnivalókkal” foglalkozó műhelymunkákat, amelyek az egyes projektek gyakorlati kérdéseivel foglalkoznak.

• Élet a világban: A társas tanulás (*social learning*) része kell hogy legyen az új, design utáni design paradigma oktatásának. Például minden egyes nap kezdődhet „a nap kérdésének megvitatásával” (javasolt témával vagy a hírek alapján). Az olvasócsoporthok / munkacsoportok rögzített alkalmak lennének (pl. péntek délután) ugyanúgy, mint a havonkénti „hot topic” műhelymunkák egy megtapasztalt üggyel vagy problémával kapcsolatban.

• Munkahálózat kialakítása (*worknet formation*): A „tanuljuk meg, hogyan dolgozzunk csapatban” formán túllépve teljes oktatási pályakép (karrier) kialakítása a csapatban történő tanulásra és munkára alapozva (szervezett egyéni és kollektív munkaként), annak ígéretével, hogy az kiterjeszhető lesz a végzés utáni gazdasági, kulturális és politikai életre – fel- és elismerve, hogy a kritikus, tájékozott diákok számára a legtöbb munkaforma egyre bizonytalanabb, és az elérhető designmunkahelyek nem vonzóak. A kulcskérdés ez esetben az, hogy az oktatás és a munka közötti törés ellen dolgozzunk, és hogy felkínáljuk a munkaháló potenciálját az átalakulás eszközeként. Az egésznek a kódja „a zenekar:” a zenekarok megalakulnak, tagjaik néha változnak, egyes tagok évtizedekig maradnak, az emberek egyik zenekarból a másikba vándorolnak, a zenekarok műfajok és identitások széles skáláját fedik le (l. *Band on the Run* [a Wings száma]).

A változás felvázolt fajtája szükségessé tenné levetni a jelenlegi programok és intézmények tartalmának és embereinek jó részét. Már önmagában ezt a folyamatot megtervezni komoly kihívás. Az egyik implikáció, hogy újfajta szakmai fejlesztésre lenne szükség – semmi sem változik, ha az új programot biztosító emberek nem változnak (ez mind az újonnan fölvetekre, mind az újra-alkalmazottakra vonatkozik).

De vajon működné mindez a bemutatott formában? Természetesen nem: ez egy modell vázlata. A kidolgozásához szükség van kutatásra, revízióra és fejlesztésre. Azonban igenis képes alapot biztosítani a párbeszédre, ami belobbanthatja a változást. Hogy ez idealizmus? Nem, mert a koncepció nem elválasztható a megvalósítás eszközeinek megteremtésétől – praxison alapul. A megközelítés pragmatikus? Nem, pont, hogy visszafelé működik: a jövő szükségleteiből a jelenben megtalálhatók irányában.

AKKOR MÉGIS MERRE VEGYÜK AZ UTUNKAT?

Kezdeményezésem, a Studio at the Edge of the World (egyfajta „Band on the Run” prototípus) örömmel fogadja az érdeklődést egy olyan esemény iránt, amely teljes mértékben a felvázolt változási folyamat kezdeményezésére összpontosít. Amennyiben az érdeklődés megvan, keresünk helyet a megtartásához, meghatározzuk, mekkora legyen, és hogyan lesz támogatható.

(<http://www.thestudioattheedgeoftheworld.com>)

AZT TESZEM, AMIT MONDOK?

Projektjeim, írásaim és oktatási tevékenységem a változás megteremtése körül forognak évtizedek óta. Az én nézőpontomból, akármilyen rossznak is néztek ki a dolgok egy adott időben, mára sokkal rosszabbnak látszanak. De vannak kivételek, és ha nem lennének, abba is hagynám.

Három jelentősen különböző környezetben és országban tanítok, és a fent elővezetett formák és tartalom jó részét alkalmazom. Folyamatosan finomítva azokat, a megközelítés működik. Az általam javasolt projektek visszhangozzák az általam művelt projekteket.

